Svetlana Benišek Suvajdžić

tužilački saradnik u Opštinskom javnom tužilaštvu
u Novom Sadu

PRIKAZ PRESUDE EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA* **Slučaj: ASSENOV I DRUGI PROTIV BUGARSKE** **(Predstavka br. 24760/94)**

1. UVOD

U ovom slučaju koji datira iz 1998. godine radi se o tužbi mlt. Assenov Antona i njegovih roditelja Fidanke Ivanove i oca Stefana Ivanova, državljana Bugarske, romskog porekla.

Podnosioci predstavke su tvrdili da su žrtve kršenja odredaba Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (ECHR), koje se sastoje u povredi čl. 3 — zabrana mučenja, čl. 5 — prava na slobodu i sigurnost, čl. 6 — prava na pravično suđenje, čl. 13 — prava na delotvorni pravni lek, čl. 14 — zabrana diskriminacije i čl. 25 (nakon promene numeracije čl. 34) — pojedinačne predstavke.

S obzirom na značaj gore pomenutih članova ECHR-a, imajući u vidu da se njima pruža zaštita za prava i slobode koja se moraju garantovati u svim demokratskim društvima, nepoštovanje istih može imati dalekosežne posledice po sigurnost građana i njihovo poverenje u državne institucije. Upravo iz tih razloga mi ćemo se ovde još jednom osvrnuti na navedene članove i to kroz prikaz predmetnog slučaja, čiji je značaj utoliko veći što je to jedan od prvih slučaja koji je „doveo“ Bugarsku pred Evropski sud u Strazburu.

* Rad primljen: 03. XI 2003.

2. ČINJENIČNO STANJE I POSTUPANJE DRŽAVNIH ORGANA BUGARSKE

Događaji koji su neposredni povod podnošenja predstavke Evropskom sudu se vremenski posmatrano mogu podeliti na tri perioda:

1. Događaji tokom i nakon 19. septembra 1992. godine.
2. Događaji vezani za hapšenje 27. jula 1995. godine.
3. Događaji nakon podnošenja predstavke Komisiji.

2.1. Događaji tokom i nakon 19. septembra 1992. godine

U vreme kada je Anton Assenov imao 14 godina, dana 19. septembra 1992. godine zatečen je na gradskoj pijaci kako se kocka, i to od strane policajca koji kritičnom prilikom nije bio na dužnosti, a koji ga odvođi do autobuske stanice gde poziva pomoć.

Otac, Stefan Ivanov, u pokušaju da dokaže da i sam može kazniti sina, istog udara parčetom šperploče.

Policajci su oca i sina vezali liscama i odvezli do policijske stanice gde su zadržani oko dva časa, a potom su pušteni bez optužbe.

Roditelji su tvrdili da je dečak udaran pendrecima od strane policajaca, a lekar sudske medicine, kome su se obratili, zaključio je da su modrice po telu mogle biti nanete upravo na taj način.

Iz tih razloga majka Fidanka Ivanova, u ime svog mlt. sina, podnosi oktobra 1992. god. žalbu Oblasnoj direkciji za unutrašnje poslove u cilju sprovođenja postupka radi kažnjavanja odgovornih pripadnika policije.

Odgovor upravnika Oblasne direkcije je sadržao neslaganje za pokretanje krivičnog postupka, navodeći da u postupanju policije nije bilo nezakonitosti, a takvu odluku donelo je i Oblasno vojno tužilaštvo marta 1993. godine po zahtevu porodice Ivanov za krivično gonjenje policajaca, kao i Vrhovno vojno tužilaštvo maja 1993. godine kojom prilikom je odbilo žalbu podnosioca.

Porodica je nastavila sa podnošenjem žalbi iz kojih razloga je Vrhovno vojno tužilaštvo uputilo zahtev Oblasnom vojnom tužilaštvu da izvrši dopunske istražne radnje, tako što će saslušati nezavisne svedoke. Jun 1994. god. Vrhovno vojno tužilaštvo Bugarske izdaje saopštenje u kome navodi da ne postoje razlozi da se prethodna odluka promeni.

G. Assenov je smatrao da su događaji od 19. septembra 1992. god. doveli do povreda: čl. 3. čl. 6. st. 1. i čl. 13. Konvencije, usled zlostavljanja od strane policije, onemogućavanja delotvornog pristupa sudu i nepostojanja efikasnog domaćeg pravnog leka.

Sud je ustanovio da je došlo do povrede čl. 3. Konvencije, da nema povrede čl. 6. st. 1, te da je povređen čl. 13. Konvencije.

2.2. Događaji vezani za hapšenje 27. jula 1995. godine i pritvor

Povodom niza krađa i razbojništava tužilac u Šumenu je sprovodio istragu, tokom koje je saslušavao Antona Assenova, svedoke oštećene, te ostale svedoke pri čemu je istraga završena septembra 1995. godine, a g. Assenov je držan u pritvoru u vremenskom periodu od 27. jula 1995. do 25. marta 1996. godine.

G. Assenov je tvrdio da je držan u ćeliji male površine (3x1,80 m), koja se skoro u celosti nalazila ispod zemlje, sa minimumom svetla i svežeg vazduha, sa samo jednim ležajem, a u kojoj su periodično boravili od dva do četiri druga zatvorenika, te da je iz iste puštan samo dva puta na dan i to do toaleta.

Obzirom na ovakve uslove, na činjenice da nisu sakupljeni novi dokazi koji ga terete, da ima zdravstvene probleme, kao i da je otac dvoje male dece, podneo je više molbi za puštanje na slobodu od kojih su neke razmatrane pojedinačno, a druge zajedno i to po nekoliko meseci nakon podnošenja.

G. Assenov je smatrao da je usled ovih događaja došlo do povrede čl. 3. i čl. 5. st. 1, 3. i 4. žaleći se na uslove u pritvoru, njegovu protivzakonitost, te dužinu trajanja istog.

Sud je utvrdio da nema povrede čl. 3. kao ni čl. 5. st. 1. a da je povređen čl. 5. st. 3. i 4.

2.3. Događaji nakon podnošenja predstavke Komisiji

Septembra 1993. godine podnosioci podnose predstavku Komisiji.

Marta 1995. godine u prisustvu beležnika potpisuju izjavu o imovnom stanju u kojoj navode da je predstavka Komisiji bila sačinjena u svrhu molbe za pravnu pomoć.

U periodu maj—septembar 1995. godine dva dnevna lista objavljuju članke o ovom slučaju pod naslovom „Jedan romski kockar doveo Bugarsku pred sud u Strazburu” pri čemu su tvrdili da su podnosioci porekli podnošenje predstavke, nakon čega predstavnici tužilaštva i policije prilikom posete podnosiocima traže od istih da se izjasne da li su podneli predstavku Komisiji.

Septembra 1995. godine drugi i treći podnosilac beležniku potpisuju izjavu u kojoj poriču podnošenje predstavke, a istog meseca Vrhovno vojno tužilaštvo o tome obaveštava Ministarstvo spoljnih poslova.

G. Assenov i njegovi roditelji su smatrali da je na ovaj način došlo do povrede čl. 25 (sadašnji 34) Konvencije, obzirom da im je država ometala delotvorno uživanje prava na pojedinačne žalbe.

Sud je utvrdio da je postojala povreda stava 1. člana 25. Konvencije.

Podnosioci su smatrali da je povređen i čl. 14 — zabrana diskriminacije, ali je Komisija odlučila da je ovaj zahtev neosnovan.

Podnosioci su tražili pravično zadovoljenje shodno članu 50. Konvencije.¹

G. Assenov je tražio naknadu za štetu koju je pretrpeo zbog mnogobrojnih povreda svojih prava određenih Konvencijom. G. Ivanov i gđa Ivanova su tražili nenovčanu naknadu povodom pritisaka koji su na njih izvršile vlasti.

Podnosioci su tražili naknadu sudskih troškova u vrednosti od oko 14.860 funti (GBP) za svog bugarskog zastupnika i oko GBP 7.600 za svog britanskog zastupnika.

3. ODLUKE SUDA

Predstavka je od strane Komisije prihvaćena 27. juna 1996. godine pod poslovnim brojem 24760/94.

Sud je u pogledu svih žalbi osim one u vezi sa čl. 25 (sadašnji 34) odlučivao jedino da li je bilo povreda prava Antona Assenova, dok je u vezi žalbe za čl. 25 (sadašnji 34) ispitao eventualnu povredu prava njegovih roditelja.

3.1. U vezi sa događajima opisanim pod brojem 1.

Sud je ustanovio da nije postojala povreda člana 3. u vezi sa optužbama o policijskom zlostavljanju, a smatrao je da je postojala povreda člana 3. zasnovana na propustu da se sprovede delotvorna službena istraga o optužbama za zlostavljanje.

Prethodno je Sud odbio primedbu Vlade da je žalba u vezi tih događaja neprihvatljiva iz razloga što nisu svi domaći pravni lekovi bili iscrpljeni, kao i primedbu da su podnosioci zloupotrebili pravo na žalbu obzirom da im optužbe nisu bile potkrepljene.

Sud je smatrao da su podnosioci podneli mnoštvo žalbi na različitim nivoima kako bi se od strane državnih organa pokrenula istraga o navodnom zlostavljanju od strane policije, te je pokrenuo krivični postupak. Sve mogućnosti u sistemu krivičnog prava podnosioci su iscrpili, a nije osnovano smatrati da bi pokretanje građanskog ili upravnog postupka prema Zakonu o obligacionim odnosima, tj. Zakonu o državnoj odgovornosti za štetu, koji bi eventualno rezultirao dobijenom nadoknadom, adekvatno ispravio povredu čl. 3. Konvencije.

¹ Redni broj i tekst ovog člana izmenjeni su stupanjem na snagu Protokola br. 11. od 01. novembra 1998. godine. Pravično zadovoljenje sada predviđa član 41. čiji tekst je naveden u okviru PRILOGA 1, zajedno sa tekstovima ostalih članova na koje su se pozvali podnosioci predstavke.

Član 50. je propisivao: Ako Sud nađe da je odluka ili mera koju je donela ili preuzela sudska ili bilo koja druga vlast neke Visoke strane ugovornice u celini ili delimično protivna obavezama koje proističu iz ove Konvencije i ako unutrašnje pravo te strane ugovornice omogućava samo delimičnu odštetu za posledice ove odluke ili mere, odlukom Suda, ako je to potrebno, daće se pravično zadovoljenje oštećenoj stranci.

Sud je zaključio da se prema raspoloživim dokazima nije moglo tačno utvrditi ko je i kako nanео povrede, ali kad god pojedinac tvrdi da je protivzakonito zlostavljan od strane policije, dužnost je države da sprovede efikasnu, temeljnu i delotvornu istragu prvenstveno saslušanjem svih svedoka i to neposredno nakon samog događaja, a što ovde nije bio slučaj. Modrice čije je postojanje utvrdio lekar ukazuju na povrede koje su dovoljno ozbiljne da bi postojalo zlostavljanje prema odredbi člana 3. Konvencije. Kod osobe koja je lišena slobode, primena fizičke sile koja nije strogo posledica njenog ponašanja, kinji ljudsko dostojanstvo i u principu predstavlja povredu navedenog člana (pr. Presuda *Tekin protiv Turske od 09. juna 1998. godine*).

Sud je odluku da nije postojala povreda člana 3. u vezi sa optužbama o policijskom zlostavljanju doneo sa osam glasova prema jedan,² dok je odluku u vezi propusta da se sprovede delotvorna službena istraga o optužbama za zlostavljanje doneo jednoglasno.

Sud je smatrao da nije postojala povreda stava 1. člana 6. Konvencije

G. Assenov je tvrdio da mu je bio onemogućen delotvoran pristup sudu, te da je građanski sud pred kojim bi ostvarivao pravo na nadoknadu štete, vezan u svom radu razrešenjem pitanja krivične odgovornosti. Vlada je ovakve navode negirala ističući da prema odredbama 182 (d) i 183 Građanskog zakonika, građanski sud obavezno odlaže postupak jedino ako otkrije postojanje novih „krivičnih elemenata” tj. činjenica koje pre toga nisu bile dostupne tužilaštvu.

Sud je svoju odluku zasnovao na činjenici da podnosilac nije osporio da je prema važećem zakonodavstvu Bugarske imao mogućnost pokretanja postupka pred građanskim sudom, te da isti nije ni pokušao da povede, već je unapred izveo zaključak o negativnom ishodu. Proizilazi da mu pristup sudu nije bio onemogućen, niti uskraćeno pravo na pravično suđenje.

Sud je jednoglasno doneo odluku da nema povrede člana 6. stav 1. Konvencije.

Sud je utvrdio da je postojala povreda člana 13. Konvencije

Podnosilac je tvrdio da mu nije bilo omogućeno korišćenje pravnog leka u pogledu njegovih žalbi u vezi sa Konvencijom, dok je Vlada tvrdi-

² Sudija Mifsuda Boniči je zbog ovakve odluke priložio suprotstavljeno mišljenje smatrajući da kršenje čl. 3. postoji i u ovom delu. On je istakao da je iznošenjem tvrdnje da su povrede nastale policijskim pendrecima nastala obaveza Vlade da pruži potpuno objašnjenje, što bugarske vlasti nisu ponudile.

la suprotno ističući da je isti podnosio žalbe od Oblasne direkcije u Šumenu, preko Oblasnog vojnog tužilaštva u Varni do Vrhovnog vojnog tužilaštva u Sofiji, te da su iste razmatrane ali da zbog pomanjkanja svedoka tj. nepotkrepljenih tvrdnji krivični postupak protiv ovlašćenih lica policije nije pokrenut.

Sud je istakao da je tvrdnja g. Assenova da su ga zlostavljali državni službenici bila potkrepljena i da istraga od strane domaćih organa nije bila dovoljno temeljita i delotvorna, a da pojam delotvornog pravnog leka podrazumeva efikasnu istragu, efikasan pristup podnosioca istražnom postupku i plaćanje odštete gde je to prikladno (*Slučaj Aksay*, str. 2286, 2287, stavovi 95. i 98).

Sud je jednoglasno smatrao da je postojala povreda navedenog člana.

3.2. U vezi sa događajima opisanim pod brojem 2.

Sud je utvrdio da nema povrede člana 3. Konvencije

Sud je prethodno odbacio primedbe Vlade da nisu iskorišćeni svi pravni lekovi, jer je krivični postupak bio još u toku, te da g. Assenov nije Vrhovnom tužiocu podneo žalbu na nalog o produženju pritvora nakon decembra 1995. godine.

Sud je utvrdio da g. Assenov nije izričito podneo nikakvu žalbu u vezi uslova koje je u predstavljeni isticao, dok je Vlada iste negirala. U jednom zdravstvenom nalazu Anton je tvrdio da mu je zdravlje dobro. Sud je smatrao da se nije moglo govoriti o postojanju dovoljno okrutnih uslova koji bi rezultirali povredom člana 3.

Sud je sa osam glasova prema jedan³ smatrao da nije postojala povreda člana 3. Konvencije u smislu uslova u kojima je g. Assenov držan u pritvoru od jula 1995. godine.

Sud je utvrdio da nema povrede člana 5. stav 1. Konvencije

Iako je g. Assenov tvrdio da je njegov pritvor bio protivzakonit posle septembra 1995. godine kada je istraga bila završena, te je isti predstavljao svojevrstu kaznu suprotno načelu nevinosti, Sud je utvrdio da je produženje pritvora izvršeno u skladu sa bugarskim zakonom jer ga je septembra 1995. godine potvrdio Okružni sud, kao i tužilaštva svojim odlukama.

Sud je jednoglasno doneo odluku da nema povrede člana 5. stava 1. Konvencije.

³ Sudija Mifsuda Boniči je zbog ovakve odluke priložio suprotstavljeno mišljenje smatrajući da je postojala povreda čl. 3. obzirom na uslove u zatvoru i tretman kao da se radi o punoletnom kriminalcu.

Sud je utvrdio povredu člana 5. stav 3. Konvencije

Sud je prvo preispitao da li je g. Assenov bez odlaganja priveden pred sudiju ili drugo službeno lice zakonom određeno da obavlja sudske funkcije. Utvrdio je da istražni sudija nije bio dovoljno nezavistan od tužilaštva, koji ima dominantnu ulogu u istražnom postupku.

Molbe g. Assenova za puštanje na slobodu nije razmotrio sudija sve do septembra 1995. g., tri meseca od početka pritvora, što za svrhe čl. 5. stava 3. očigledno nije bilo „bez odlaganja” u dovoljnoj meri (pr. presuda u slučaju *Brogan i drugi protiv Velike Britanije iz 1998. godine*).

Analizirajući bugarske zakone Sud je utvrdio da istražni sudija nije bio dovoljno nezavistan da bi se mogao označiti kao „službeno lice” određeno da obavlja sudske funkcije u okviru značenja stava 3. člana 5.

Sud je zatim preispitao da li je omogućeno Antonu Assenovu pravo da mu se sudi u razumnom roku, pri čemu je utvrdio i da li je trebao biti pušten na slobodu do suđenja.

Prema tvrdnjama Vlade istraga je bila složena zbog postojanja saučesnika i većeg broja svedoka, a svaka molba za puštanje na slobodu je rezultirala prekidom istrage dok se ista ne razmotri.

Sud je razmatrajući ovo pitanje uzeo u obzir period od 27. jula 1995. do jula 1997. godine, kada je g. Assenov osuđen na četiri godine. Sud je smatrao da je period od dve godine pritvora do suđenja dug period, te da je on prešao razuman rok. Sumnja da je g. Assenov počinio prestup je nužna pretpostavka opravdanosti produženja pritvora, ali posle izvesnog vremenskog perioda više nije dovoljna, te je Sud tada morao da ustanovi da li su drugi razlozi koje navode sudske vlasti dovoljni da bi opravdali produžetak lišenja slobode, kao i da ustanovi da li su nadležne domaće vlasti pokazale „naročitu revnost u vođenju postupka” (pr. presuda *Toth protiv Austrije iz 1991. godine*).

Sud je izveo zaključak da su se domaće vlasti osnovano bojale da bi lice ponovo izvršilo krivično delo ako bude pušten na slobodu, obzirom da se sumnjičio za niz krađa od januara 1995. pa sve do 24. jula 1995. godine, dakle tri dana pre nego što je uhapšen. Međutim, Sud navodi da se radi o maloletnom licu koje se prema bugarskim zakonima moglo držati u pritvoru samo u izuzetnim okolnostima, pa je tim pre bilo važno da vlasti pokažu naročitu revnost da započnu suđenje u razumnom roku. Iz podataka koji su dostupni Sudu utvrđeno je da se u periodu septembar 1995—septembar 1996. godine u istrazi ništa nije preduzimalo.

Imajući u vidu sve gore izneto Sud je jednoglasno našao da je povređen čl. 5. stav 3. Konvencije.

Sud je utvrdio povredu člana 5. stav 4. Konvencije

Prema stavu Vlade g. Assenov je po tada važećim zakonima iskoristio mogućnost da se obrati Okružnom sudu i zatraži preispitivanje svog pritvaranja iako saslušanje nije bilo javno.

Sud je utvrdio da je pitanje pritvora preispitano na zatvorenoj sednici, bez učešća stranaka. Sud je istakao da prema bugarskom zakonu lice u pritvoru može podneti zahtev pred sudom samo jednom što je svakako ograničenje i uskraćivanje prava pritvorenog lica.

Imajući u vidu nedostatak mogućnosti da se g. Assenovu preispita zakonitost pritvora više nego jedan put za period od dve godine, kao i propust suda da ga u toj jednoj prilici usmeno sasluša Sud je ustanovio povredu predmetnog člana u stavu 4.

Sud je jednoglasno smatrao da je postojala povreda čl 5. stava 4. Konvencije.

3.3. U vezi sa događajima opisanim pod brojem 3.

Sud je utvrdio povredu člana 25 (sadašnji 34) stav 1. Konvencije

Vlada je osporila postojanje dokaza u korist tvrdnje podnosioca da su osećali pritisak od strane službenih lica u vezi potpisivanja izjave pred beležnikom.

Sud na osnovu raspoloživih podataka nije mogao da utvrdi da li je g. Assenov nakon hapšenja jula 1995. godine saslušavan u vezi sa svojom predstavkom Evropskom sudu, ali je utvrdio da su njegove roditelje ispitivali predstavnici tužilaštva i policije, zbog čega se osnovano može smatrati da su doživeli pritisak, te da su datu izjavu dali pod zakletvom želeći da umire vlasti. Obzirom da se u to vreme g. Assenov nalazio u pritvoru, roditelji su se osnovano bojali da tužilaštvo ne preduzme štetne posledice protiv njega, te je time razlog poricanja da su podneli bilo kakvu predstavku Komisiji još razumljiviji. Sud je stoga smatrao da se u ovom slučaju radilo o pritisku čiji je cilj bio ometanje prava na pojedinačnu predstavku.

Sud je jednoglasno utvrdio povredu člana 25 (sadašnji 34) stav 1. Konvencije.

3.4. Odluke Suda u vezi sa naknadom nematerijalne štete

Iako je stav Vlade bio da ne treba dodeliti nikakvu odštetu po odredbama čl. 50 (sadašnji 41) Konvencije, Sud je imajući u vidu ozbiljnost i broj povreda koje su usanovljene u ovom slučaju, g. Assenovu dodelio 6.000.000. bugarskih leva, te je jednoglasno doneo odluku o obavezi države da u roku od tri meseca isplati navedeni iznos kao naknadu za nematerijalnu štetu. Stav je suda da je zaključak o povredi čl. 25 (sadašnji 34) Konvencije zadovoljavajuća pravična naknada u vezi sa bilo kakvom nenovčanom štetom koju su pretrpeli g. Ivanov i gđa Ivanova.

3.5. Odluke Suda u vezi sa troškovima

Iako je predstavnik Vlade na raspravi naveo da su zahtevi preterani, Sud je uzimajući u obzir broj pitanja koja su se pojavila u slučaju, kao i njihovu kompleksnost, dodelio tražene svote u celini umanjene za sredstva za pravnu pomoć koju je uplatio Savet Evrope, a svotu dodeljenu bugarskom zastupniku g. Assenova je trebalo pretvoriti u bugarske leve po kursu na dan isplate.

3.6. Odluka Suda u vezi sa neizvršenjem obaveze

Kamata koja se primenjivala u Bugarskoj na dan usvajanja ove presude je 5,08% godišnje, a ona koja se primenjivala u Velikoj Britaniji je 7,5% godišnje.

Tako je Sud jednoglasno smatrao da tužena država ima da isplati u roku od tri meseca:

1) podnosiocu 6.000.000 bugarskih leva kao naknadu za nematerijalnu štetu.

2) svim podnosiocima za troškove sudskog postupka iznos od 14.860 GBP u bugarskim levima po kursu na dan isplate, zajedno sa 7.600 GBP umanjeno za 38.087 francuskih franaka pretvorenih u GBP po kursu na dan isplate, zajedno sa svim pripadajućim porezima.

3) naplatu proste kamate po godišnjoj stopi od 5,08% na iznose dobijene u bugarskim levima i 7,5% na iznose dobijene u GBP po isteku gore pomenuta tri meseca pa do isplate.

4. ANALIZA

Pravna pitanja koja su bila pred Sudom tiču se: zabrane mučenja — čl. 3, prava na slobodu i sigurnost — čl. 5, prava na pravično suđenje — čl. 6, prava na delotvorni pravni lek — čl. 13, prava na podnošenje pojedinačne predstavke — čl. 25 (sadašnji 34) Konvencije i predstavljaju upravo ona pitanja koja otvaraju raspravu o pravima čije je poštovanje od izuzetnog značaja i važnosti za svakog pojedinca u smislu ostvarivanja i zaštite svojih prava.

Pravo iz čl. 3. Konvencije ima apsolutni karakter i pretpostavlja obavezu države da istraži slučaj ako neko lice smatra da mu je isto povređeno, što zapravo znači da Konvencija obavezuje državu na činjenje. Država je dužna da istraži svaki slučaj kada je aktima ili delatnošću državnih službenika došlo do povrede prava iz ovog člana, a koje pripada elementarnim ljudskim pravima.

U slučaju g. Assenova domaći sud nije sproveo delotvornu istragu o policijskom zlostavljanju.

Sudska praksa u vezi člana 3. Konvencije je novijeg datuma, a prva presuda u kojoj se pruža zaštita zbog povrede prava iz navedenog člana datira iz 1959. godine.

Prava iz članova 5. i 6. Konvencije su prava i slobode građana gde država sme da ima upliva, ali po strogo utvrđenim uslovima. Ovde je prisutan princip supsidijarnosti međunarodne zaštite, kao opšti princip međunarodnog prava, što zapravo znači da će pre nego što neki međunarodni sud uzme u postupak navedene povrede ljudskih prava, prethodno domaće državne institucije ispitati slučaj.

Lišavanje slobode se sprovodi prema pravilima nacionalnog prava a ona pak moraju biti u skladu sa odredbama člana 5. Konvencije. Da bi se neko lice lišilo slobode moraju postojati dovoljni razlozi za sumnju da je počinio krivična dela.

U slučaju g. Assenov Sud nije našao da je lice neosnovano lišeno slobode i postojali su opravdani razlozi njegovog držanja u pritvoru, ali pritvor može da traje samo određeno vreme tj. da ima razuman rok, a u ovom prikazanom slučaju upravo je to i dovelo do povrede Konvencije, kao i činjenice da nije bez odlaganja izveden pred sudiju ili drugo službeno lice zakonom određeno da obavlja sudske funkcije, te da je izostala kontradiktornost i usmena rasprava čime je, može se zaključiti, g. Assenov doveden u položaj objekta a ne subjekta u postupku.

U Bugarskom zakonodavstvu je od 08. avgusta 1997. g. došlo do izmena Zakona o krivičnom postupku u smislu da se u svim slučajevima propisuje javno saslušanje u prisustvu stranaka, ali iako je za tu izmenu Vlada informisala Sud, isti nije razmatrao tu činjenicu u predmetu podnosioca, obzirom da povrede prava g. Assenova datiraju vremenski pre izmene Zakona.

Posmatrano sa stanovišta našeg zakonodavstva, stupanjem na snagu Zakonika o krivičnom postupku 2002. g., došlo je do određenih izmena, pa je interesantno osvrnuti se na ulogu sudije i tužioca u istražnom postupku, a takođe i na položaj maloletnika prema ZKP-u, te napraviti kratko poređenje sa rešenjima predviđenim u Zakonu o krivičnom postupku Bugarske.

Po bugarskim zakonima tužilac je potpuno nezavistan. Istražnom sudiji on daje obavezujuća uputstva, nadzire njegov rad, može da mu oduzme predmet i prebaci drugom sudiji, da celu istragu ili njene delove sprovede samostalno, da naredi dodatne istražne radnje, te da donose odluku da li će se optuženom produžiti pritvor ili ne.

Ukoliko istražni sudija ima pritužbe na uputstva tužioca može se obratiti višem tužiocu čija je odluka izvršna. Istražni sudija je samo u izvesnoj meri nezavistan od tužioca i to u pogledu metoda rada i određenih istražnih postupaka (čl. 48. i 201. Zakona o krivičnom postupku Bugarske).

Sve ovo navodi na zaključak da je suprotno rešenjima iz našeg zakonodavstva kao i zakonodavstva iz većine evropskih zemalja položaj istražnog sudije takav da nije u dovoljnoj meri nezavistan od tužilaštva.

Po bugarskim zakonima istražni sudija nema ovlašćenja da donosi pravosnažne odluke u vezi sa puštanjem osumnjičenog lica na slobodu ili njegovim pritvorom, jer svaku odluku istražnog sudije može poništiti tužilac, pa je tako i Sud zaključio da istražni sudija nije bio dovoljno nezavistan da bi se mogao označiti kao „službeno lice određeno da obavlja sudsku funkciju”.

Ovakva odluka Suda je razumljiva tim pre što se tužilac pojavljuje kao stranka u postupku pa stoga njegova nepristrasnost i nezavisnost prilikom odlučivanja o pritvoru mogu biti sporni.

U našem zakonodavstvu odluku o određivanju i produžavanju pritvora donosi sud. Tužilac može sudu da predloži određivanje ili produžavanje pritvora ali ne i da poništava odluke suda. Uloga tužioca u predkrivičnom postupku jeste povećana, ali ne u smislu dominacije nad istražnim sudijom već u smislu aktivnog učešća prilikom saslušavanja osumnjičenih lica. Tužilac može shodno čl. 46. st. 2. tač. 2. ZKP-a⁴ u vezi čl. 242. st. 2. ZKP-a da stavi zahtev za sprovođenje istrage ili da pak shodno čl. 435. st. 1. ZKP-a stavi predlog za sprovođenje određenih istražnih radnji, ali istražni sudija može shodno čl. 243. st. 7. ZKP da izrazi neslaganje za sprovođenje istrage, te da zatraži da o tome odluči veće (čl. 24. st. 6), koje odlučuje i kada istražni sudija ne prihvati predlog tužioca za dopunu istrage. Moguća je i obustava istrage protiv volje tužioca (čl. 254. ZKP). Zakonik je odredio dužinu trajanja istrage na period od 6 meseci posle kojeg se o razlozima zbog kojih ista nije završena obaveštava predsednik suda (čl. 258. ZKP-a).

Odredbe dela Zakonika koje se tiču postupka prema maloletnicima primenjuju se na lica koja su izvršila krivična dela kao maloletnici a u vreme pokretanja postupka, odnosno suđenja nisu navršili 21 godinu (čl. 464. st. 1. ZKP). U postupku prema maloletnicima veliku ulogu ima Organ starateljstva (upoznaje se sa tokom postupka, stavlja predloge, ukazuje na činjenice i dokaze od važnosti za donošenje pravilne odluke i sl.). Postupak prema maloletnim licima je hitan, a pokreće se po zahtevu državnog tužioca uz obavezu da se o tome obavesti Organ starateljstva. Tužilac stavlja zahtev za pokretanje pripremnog postupka sudiji za maloletnike a ako se isti sa tim ne složi zatražiće da o tome odluči veće za maloletnike Višeg suda (čl. 482. st. 1. ZKP). Samo izuzetno se maloletnom licu može odrediti pritvor i to iz razloga iz čl. 142. st. 2. ZKP, a on u pripremnom postupku može trajati najduže mesec dana, a veće ga može produžiti još za dva meseca, dok po završetku pripremnog postupka može trajati još najduže do godinu dana. Predlog za određivanje pritvora daje državni tužilac. Veće za maloletna lica dužno je da ispita da li postoje razlozi za pritvor (čl. 486. st. 1—4. ZKP). Čl. 484. ZKP govori o otvorenosti pripremnog postupka — mogućnosti prisustva roditelja, Organa starateljstva, mogućnosti da stavljaju predloge i upućuju pitanja. Sudija svih mesec dana obaveštava predsednika suda koji predmeti prema malo-

⁴ Zakonik o krivičnom postupku. *Sl. list SRJ*, br. 40/01.

letnim licima nisu okončani uz navođenje razloga, što doprinosi ubrzanju postupka (čl. 491. ZKP).

Analizirajući samo jedan deo odredbi ZKP-a, u poređenju sa rešenjima u bugarskom zakonodavstvu, vidljive su nesumnjive razlike.

Sve ovo ukazuje da sudski sistem mora biti tako organizovan da postoji nezavisnost i mogućnost donošenja odluka u razumnom roku pri čemu rad suda mora biti nezavistan.

Veoma zanimljivo pravno pitanje je ono koje se postavlja u vezi povrede prava na delotvorni pravni lek (čl. 13. Konvencije), a radi se o članu čija sadržina upućuje na široke garancije koje pruža Konvencija. Njime se jemči postojanje domaćeg pravnog leka kojim se ostvaruje suština prava i sloboda određenih Konvencijom ma kako ih štitilo domaće pravo. Dakle, ovim članom se od država ugovornica zahteva osiguravanje domaćeg pravnog leka koji omogućuje nadležnim domaćim organima da se pozabave suštinom žalbi u vezi sa Konvencijom.

U slučajevima gde pojedinac može da opravda tvrdnju da su ga zlostavljala službena lica protivno čl. 3. Konvencije pojam delotvornog pravnog leka podrazumeva s jede strane temeljnu i efikasnu istragu, a sa druge strane efikasan pristup podnosioca istražnom postupku, kao i plaćanje odštete gde je to prikladno.

U konkretnom slučaju videli smo da je Sud smatrao da je postojala povreda navedenog člana upravo iz razloga što je tvrdnja g. Assenova o zlostavljanju bila potkrepljena a da istraga domaćih organa nije bila dovoljno temeljita.

Iako je odluka Suda o postojanju povrede čl. 25 (sadašnji 34) Konvencije poslednja u nizu navedenih odluka njen značaj je od nesumnjive važnosti.

Država ne sme da ometa pravo pojedinaca da podnose i vode svoj slučaj pred Sudom. Od izuzetnog je značaja da podnosioci pojedinačnih predstavki mogu slobodno komunicirati sa organima Suda bez ikakvih pritisaka od strane domaćih vlasti da povuku ili izmene svoje žalbe. Tako ne samo neposredna prinuda ili zaplašivanje, već i kontakti u cilju ubeđivanja ili obeshrabrivanja podnosioca predstavke da ne traže pravni lek u vezi sa Konvencijom, tretiraju se kao „pritisaci“.

U prikazanom slučaju g. Assenov i drugi protiv Bugarske, roditelji su nakon kontakata sa predstavnicima policije i tužilaštva demantovali podnošenje predstavke. Doprinos pritisku i ometanju prava na pojedinačnu predstavku dali su i mediji kroz objavljivanje novinskih članaka sa bombastičnim naslovima „Jedan romski kockar doveo Bugarsku pred Sud u Strazburu“. Vlasti su morale biti svesne da su podnosioci članovi manjinske zajednice i da su ovakvi novinski komentari još više doprineli slabljenju otpora na pritiske.

Kroz analizu predmetnog slučaja u vezi povrede prava iz člana 13. i čl. 25 (sadašnji 34) Konvencije, vidljiva je povezanost navedenih članova. I jedan i drugi obezbeđuju efikasnu pravnu zaštitu. Dakle oni predstavljaju

ju procesne aspekte zaštite, s razlikom da jedan tu zaštitu garantuje pred nacionalnim vlastima, a drugi pred Evropskim sudom.

Sve to ukazuje da je novoprispelim državama teško da se prilagode postojanju Evropskog suda i Konvencije kao evropskom zaštitnom sistemu.

Efikasnost evropskog sistema zaštite ljudskih prava meri se i kroz poštovanje sudskih odluka a njihovi modusi za realizaciju mogu biti različiti i to: — izvršavanja odluka putem isplate naknade štete od strane odgovorne države; — otklanjanje protivpravnosti; — prihvatanje Konvencije i njenih materijalnopравnih odredaba u svetlu prakse Evropskog suda.

Nepostupanje po presudi rezultira produžetkom kršenja odredaba Konvencije a izvršenje presude kontroliše Komitet ministara.

I u vezi izvršenja presude *Assenov i drugi protiv Bugarske* Komitet ministara je shodno čl. 46, 54. Konvencije⁵ podneo izveštaj o izvršenju presude Evropskog suda koji je usvojen 02. oktobra 2000. g. na 721. sastanku Komiteta ministara.

Komitet ministara je pozvao državu (Bugarsku) da predoči sve mere koje je preduzela u pogledu obaveza koje su u presudi utvrđene.

Bugarska je odgovorila da je preduzela niz opsežnih mera kako bi se ubuduće sprečila ista ili slična kršenja odredaba Konvencije. Nadalje, u odgovoru je istaknuto da je Vlada dana 28. januara 1999. g. isplatila celokupan iznos naknade nematerijalne štete, a dana 05. februara 1999. g. sa osam dana zakašnjenja, isplatila troškove postupka.

Uzimajući u obzir navedene činjenice Komitet ministara je smatrao da je presuda izvršena.

Bugarska je preduzela i zakonodavne mere usvajanje izmena i dopuna Zakona o krivičnom postupku objavljenih u *Sl. listu* 22. jula 1999. g. koje su se ticale ostvarivanje prava na pravično suđenje, a čije kršenje je dovelo do povrede čl. 6. Konvencije. U pogledu dužine trajanja pritvora izmene su se sastojale u tome da se isti ograničavao na vremenski period do 24 časa kada je pritvor tražio istražni sudija, a kada ga zahteva tužilac pritvor ne može trajati duže od 72 časa. U pogledu načela javnosti i kontradiktornosti, saslušanju pristupaju branilac, tužilac i oštećeni.

U pogledu ispravljanja povrede prava iz čl. 5. st. 4. izmenama ZKP-a omogućeno je pravo na žalbu svakom pritvorenom licu, a o zakonitosti pritvora po uloženoj žalbi odlučuje sud u roku od tri dana nakon javnog saslušanja, a na takvu odluku suda moguće je u roku od sedam dana uložiti žalbu Višem sudu.

⁵ Čl. 46. Obaveznost i izvršenje presuda:

1. Visoke strane ugovornice preuzimaju obavezu da se povinuju pravosnažnoj presudi Suda u svakom predmetu u kome su stranke.

2. Pravosnažna presuda Suda se dostavlja Komitetu ministara koji nadgleda njeno izvršenje.

Čl. 54. Ovlašćenja Komiteta ministara:

Ništa u ovoj Konvenciji ne dira u ovlašćenja koja su data Komitetu ministara Statutom Saveta Evrope.

letnim licima nisu okončani uz navođenje razloga, što doprinosi ubrzanju postupka (čl. 491. ZKP).

Analizirajući samo jedan deo odredbi ZKP-a, u poređenju sa rešenjima u bugarskom zakonodavstvu, vidljive su nesumnjive razlike.

Sve ovo ukazuje da sudski sistem mora biti tako organizovan da postoji nezavisnost i mogućnost donošenja odluka u razumnom roku pri čemu rad suda mora biti nezavistan.

Veoma zanimljivo pravno pitanje je ono koje se postavlja u vezi povrede prava na delotvorni pravni lek (čl. 13. Konvencije), a radi se o članu čija sadržina upućuje na široke garancije koje pruža Konvencija. Njime se jemči postojanje domaćeg pravnog leka kojim se ostvaruje suština prava i sloboda određenih Konvencijom ma kako ih štitilo domaće pravo. Dakle, ovim članom se od država ugovornica zahteva osiguravanje domaćeg pravnog leka koji omogućuje nadležnim domaćim organima da se pozabave suštinom žalbi u vezi sa Konvencijom.

U slučajevima gde pojedinac može da opravda tvrdnju da su ga zlostavljala službena lica protivno čl. 3. Konvencije pojam delotvornog pravnog leka podrazumeva s jede strane temeljnu i efikasnu istragu, a sa druge strane efikasan pristup podnosioca istražnom postupku, kao i plaćanje odštete gde je to prikladno.

U konkretnom slučaju videli smo da je Sud smatrao da je postojala povreda navedenog člana upravo iz razloga što je tvrdnja g. Assenova o zlostavljanju bila potkrepljena a da istraga domaćih organa nije bila dovoljno temeljita.

Iako je odluka Suda o postojanju povrede čl. 25 (sadašnji 34) Konvencije poslednja u nizu navedenih odluka njen značaj je od nesumnjive važnosti.

Država ne sme da ometa pravo pojedinaca da podnose i vode svoj slučaj pred Sudom. Od izuzetnog je značaja da podnosioci pojedinačnih predstavki mogu slobodno komunicirati sa organima Suda bez ikakvih pritisaka od strane domaćih vlasti da povuku ili izmene svoje žalbe. Tako ne samo neposredna prinuda ili zaplašivanje, već i kontakti u cilju ubedivanja ili obeshrabrivanja podnosioca predstavke da ne traže pravni lek u vezi sa Konvencijom, tretiraju se kao „pritisaci“.

U prikazanom slučaju g. Assenov i drugi protiv Bugarske, roditelji su nakon kontakata sa predstavnicima policije i tužilaštva demantovali podnošenje predstavke. Doprinos pritisku i ometanju prava na pojedinačnu predstavku dali su i mediji kroz objavljivanje novinskih članaka sa bombastičnim naslovima „Jedan romski kockar doveo Bugarsku pred Sud u Strazburu“. Vlasti su morale biti svesne da su podnosioci članovi manjinske zajednice i da su ovakvi novinski komentari još više doprineli slabljenju otpora na pritiske.

Kroz analizu predmetnog slučaja u vezi povrede prava iz člana 13. i čl. 25 (sadašnji 34) Konvencije, vidljiva je povezanost navedenih članova. I jedan i drugi obezbeđuju efikasnu pravnu zaštitu. Dakle oni predstavljaju

ju procesne aspekte zaštite, s razlikom da jedan tu zaštitu garantuje pred nacionalnim vlastima, a drugi pred Evropskim sudom.

Sve to ukazuje da je novoprispelim državama teško da se prilagode postojanju Evropskog suda i Konvencije kao evropskom zaštitnom sistemu.

Efikasnost evropskog sistema zaštite ljudskih prava meri se i kroz poštovanje sudskih odluka a njihovi modusi za realizaciju mogu biti različiti i to: — izvršavanja odluka putem isplate naknade štete od strane odgovorne države; — otklanjanje protivpravnosti; — prihvatanje Konvencije i njenih materijalnopravnih odredaba u svetlu prakse Evropskog suda.

Nepostupanje po presudi rezultira produžetkom kršenja odredaba Konvencije a izvršenje presude kontroliše Komitet ministara.

I u vezi izvršenja presude *Assenov i drugi protiv Bugarske* Komitet ministara je shodno čl. 46, 54. Konvencije⁵ podneo izveštaj o izvršenju presude Evropskog suda koji je usvojen 02. oktobra 2000. g. na 721. sastanku Komiteta ministara.

Komitet ministara je pozvao državu (Bugarsku) da predoči sve mere koje je preduzela u pogledu obaveza koje su u presudi utvrđene.

Bugarska je odgovorila da je preduzela niz opsežnih mera kako bi se ubuduće sprečila ista ili slična kršenja odredaba Konvencije. Nadalje, u odgovoru je istaknuto da je Vlada dana 28. januara 1999. g. isplatila celokupan iznos naknade nematerijalne štete, a dana 05. februara 1999. g. sa osam dana zakašnjenja, isplatila troškove postupka.

Uzimajući u obzir navedene činjenice Komitet ministara je smatrao da je presuda izvršena.

Bugarska je preduzela i zakonodavne mere usvajanje izmena i dopuna Zakona o krivičnom postupku objavljenih u *Sl. listu* 22. jula 1999. g. koje su se ticale ostvarivanje prava na pravično suđenje, a čije kršenje je dovelo do povrede čl. 6. Konvencije. U pogledu dužine trajanja pritvora izmene su se sastojale u tome da se isti ograničavao na vremenski period do 24 časa kada je pritvor tražio istražni sudija, a kada ga zahteva tužilac pritvor ne može trajati duže od 72 časa. U pogledu načela javnosti i kontradiktornosti, saslušanju pristupaju branilac, tužilac i oštećeni.

U pogledu ispravljanja povrede prava iz čl. 5. st. 4. izmenama ZKP-a omogućeno je pravo na žalbu svakom pritvorenom licu, a o zakonitosti pritvora po uloženoj žalbi odlučuje sud u roku od tri dana nakon javnog saslušanja, a na takvu odluku suda moguće je u roku od sedam dana uložiti žalbu Višem sudu.

⁵ Čl. 46. Obaveznost i izvršenje presuda:

1. Visoke strane ugovornice preuzimaju obavezu da se povinuju pravosnažnoj presudi Suda u svakom predmetu u kome su stranke.

2. Pravosnažna presuda Suda se dostavlja Komitetu ministara koji nadgleda njeno izvršenje.

Čl. 54. Ovlašćenja Komiteta ministara:

Ništa u ovoj Konvenciji ne dira u ovlašćenja koja su data Komitetu ministara Statutom Saveta Evrope.

Pored zakonodavnih izmena preduzete su i administrativne mere koje su se sastojale u obaveštavanju, informisanju javnosti o radu Evropskog suda. Svim državnim organima dostavljaju se zvanični bilteni Ministarstva pravde i evropskih integracija gde se objavljuju odluke uz detaljno obrazloženje.

Nadalje, direktor Bugarske nacionalne policije je svim departmanima poslao cirkularno pismo kojim daje uputstva da niko ni na koji način ne sme bilo kom pojedincu ograničiti pravo na podnošenje predstavke Evropskom sudu ukoliko isti smatra da mu je povređeno neko pravo iz Konvencije.

5. ZAKLJUČAK

U ovom radu opredeljenje je bilo da se prikaže slučaj u kome je došlo do povrede većeg broja prava, a radi se o pravima čije kršenje dovodi do nepoštovanja ljudske ličnosti, do uskraćivanja onih prava koja moraju biti obeležje svakog demokratskog društva.

Bojazan da će doći do kršenja ljudskih prava postoji od trenutka kada zvaničnici osumnjiče neku osobu, prilikom hapšenja, pritvaranja, dok traje suđenje i podnošenje svih žalbi, sve do izricanja bilo koje kazne. Međunarodna zajednica je ustanovila standarde za pravično suđenje čija namena je definisanje i zaštita prava ljudi u svim fazama postupka.

Konvencija polazi od ideje kooperativnog modela rada evropskog i nacionalnog prava, pri čemu se načelo supsidijariteta ogleda u prvenstvenoj primeni nacionalnog prava. Obaveza država je da obezbede nesmetano funkcionisanje sudskog sistema, pri čemu Konvencija predstavlja minimum zahteva tako da države ne smeju dati uži „katalog prava”. Od pozitivnog zakonodavstva svake države se očekuje da obezbedi garanciju tog minimuma prava.

Standardi ljudskih prava sačinjeni su tako da se mogu primeniti na sve pravne sisteme u svetu i tako uvažavaju veliku različitost koja postoji u pravnim postupcima pojedinih zemalja.

Prikaz presude *Assenov i drugi protiv Bugarske* je takođe pokazao postojanje različitih rešenja kojima su se priklonila pojedina zakonodavstva, ali isto tako i spremnost zakonodavne vlasti da preispita postojeće zakonske odredbe, te izvrši izmene istih, u cilju otklanjanja onih koje negiraju ili umanjuju mogućnost ostvarivanja prava značajnih za svakog pojedinca nezavisno od nacionalne pripadnosti.

Predmetna presuda čijom smo se analizom ovde bavili otvorila je mogućnost za poseban osvrt na jedno izuzetno značajno pitanje, a to je mogućnost ostvarivanja prava na podnošenje pojedinačne predstavke.

Postojanje međunarodne institucije kao što je Savet Evrope čiji članovi mogu biti jedini potpisnici Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, ukazuje na izgradnju jednog sistema koji ima međunarodne pravne garancije. Jedina instanca gde se utvrđuje da li je

došlo do povrede Konvencije je Evropski sud. Upravo zato je nesmetana mogućnost obraćanja tom Sudu kroz podnošenje predstavki od velikog značaja.

Svaki oblik ometanja, kroz raznorazne vidove pritisaka, dovodi do povrede prava da se svaka osoba, nevladina organizacija ili grupe lica koje tvrde da su žrtve povrede prava ustanovljenih Konvencijom ili protokolima uz nju, predstavkom obrate Sudu. Svakome ko smatra da mu je povređeno bilo koje pravo garantovano Konvencijom, mora se omogućiti podnošenje predstavke. Zato ova presuda označava značajan korak u delotvornoj zaštiti ljudskih prava putem prava pojedinačne predstavke.

Dakle, može se zaključiti da smo se kroz analizu ove presude dotakli vrlo značajnih pravnih pitanja, koja ma koliko često se pojavljivala pred Evropskim sudom, uvek otvaraju mogućnost sagledavanja izloženih problema sa nekog novog aspekta.